

УДК 72.01

О. М. Козакова,*аспірант Національної академії образотворчого мистецтва і архітектури*

ІСТОРИЧНІ БУДІВЛІ З ГОТЕЛЬНОЮ ФУНКЦІЄЮ ЯК СКЛАДОВІ ТУРИСТИЧНОЇ ГАЛУЗІ (НА ПРИКЛАДІ КОРЧЕМ ТА ЗАЇЗДІВ ЗАХІДНОЇ УКРАЇНИ XVIII-XIX СТ.)

Анотація: сформульовано пропозиції з сучасного пристосування історичних будівель з готельною функцією, розроблено можливі туристичні маршрути.

Ключові слова: туризм, архітектура, історичні готельні будівлі, сучасне пристосування.

Як свідчить досвід сусідніх країн, однією з основних складових туристичного бізнесу є історична забудова малих міст і містечок, а також відтворені за історичними прототипами будівлі, в яких розташовуються малі готелі, ресторани, сувенірні лавки. Натомість, аналіз досвіду будівництва готельних будівель Західної України доводить, що вони і досі залишаються малодослідженими, існуючі об'єкти знаходяться в занедбаному стані і продовжують руйнуватися, а туристична інфраструктура малих міст і містечок потребує удосконалення з метою включення готельних будівель в туристичні маршрути.

Один з таких маршрутів можна прокласти через населені пункти Поділля: с. Жванець - м. Кам'янець-Подільський - смт. Дунаївці - с. Нова Ушиця - м. Шаргород - м. Браїлів - м. Літин - м. Летичів - м. Меджибіж - м. Старокостянтинів - м. Хмельницький (Рис. 1.). Наближеність цих містечок одне до одного (Жванець-Кам'янець-Подільський – 22 км, Кам'янець-Подільський-Дунаївці - 35 км, Дунаївці-Нова Ушиця - 33 км - Нова Ушиця-Шаргород - 85 км, Шаргород-Браїлів - 45 км, Браїлів-Літин - 32 км, Літин-Летичів - 35 км, Летичів-Меджибіж - 18 км, Меджибіж-Старокостянтинів – 44 км, Старокостянтинів-Хмельницький - 50 км), наявність в них пам'яток архітектури, замків, дендропарків, існування в давні часи корчем та заїздів та мережа транспортного сполучення дозволяє здійснити пам'яткоохоронні, реставраційні та відновлювальні заходи з метою надання пам'яткам первісного вигляду і відтворення за архівними кресленнями автентичних заїздів та корчем, які існували саме в цих містечках. Автентичні будівлі окресленої місцевості перетворюються на складову туризму і розраховуються на комфортне перебування приїжджих, їх харчування, дозвілля, знайомство з місцевою

архітектурою, придбання етнічних сувенірів, тощо.

Село Жванець розташоване на південь від Кам'янця-Подільського, на кордоні з Чернівецькою та Тернопільською областями. Люди жили на цих землях ще з прадавніх часів, відоме поселення з часів трипільської і черняхівської культури в урочищі Лиса гора з унікальним центром гончарства і поселення в урочищі Малайдашка, давньоруське поселення біля гирла річки Жванчика. Жванець відомий в документах з 1431 року як родинні землі лицаря Свичка з Ленчина, а згодом - як землі Теодорика з Бучача і Язловця, надалі родини Срочицьких і Конєцпольських [1]. В XV столітті було споруджено, а в XVI-XVII століттях перебудовано Жванецький замок. В 1620 році Жванецький замок був зруйнований турками. В 1621 році через Жванець проходило військо гетьмана П.Сагайдачного перед Хотинською війною. В 1646 році король Владислав IV Ваза надав Жванцю магдебурзьке право, що одразу сприяло торгівельному життю містечка. Жванець згадується в 1653 році як місце битви військ Б. Хмельницького з армією польського короля Яна II Казимира. В 1664 році Жванець постраждав від нападу волохів, в 1672 році - турецьких військ і лише після 1699 року Жванець повернувся під польське управління. Проте містечко продовжувало знаходитись в центрі військових дій і в 1768, і в 1769 роках. В 1845 році Жванець перейшов до Російської імперії.

Як відомо з архівних джерел, в Жванці знаходилися два заїзди, в XIX столітті їх було кілька десятків [2, с.56], збереглися зображення трьох з них, один відзначається оригінальною архітектурою. Запропоновано відтворити один чи два заїзди і розмістити в них готельні кімнати, етно-ресторан та музей історії Жванця. Туристи можуть зупинитись в заїзді та оглянути руїни замку.

Місто Кам'янець-Подільський – відомий туристичний центр, який входить в перелік семи чудес України. Головною пам'яткою міста є середньовічна фортеця XIV-XVI ст., є заповідники (історико-архітектурний та історичний), музеї, природні парки. Місто перебувало у складі Київської Русі, Галицько-Волинського князівства, було захоплене монголо-татарами, на початку XIV ст. Кам'янець-Подільський був центром Подільського князівства під владою князів Коріатовичів. Від 1374 року місто отримало Магдебурзьке право. Розташування на перехресті важливих міжнародних торговельних шляхах сприяло розвитку торгівлі та ремесел, причому населення міста формували представники щонайменше семи етнічних культур. 1672 року місто захопили турки, а вже в результаті другого поділу Польщі Кам'янець у складі усїєї Правобережної України відійшов до Російської імперії.

До основних пам'яток міста належать: Стара фортеця XII-XVIII ст., Руська брама XV-XVIII ст., Польська брама XV-XVI ст., Турецький міст,

Ратуша XIV-XVI ст., Троїцький монастир XVIII-XIX ст., Катедральний собор Святих Апостолів Петра і Павла, Домініканський костел, Тринітарський костел, дерев'яна Хрестовоздвиженська церква.

Кам'янець-Подільський популярний серед туристів дякуючи зручному розташуванню, наявності розвиненої транспортної мережі, налагодженої туристичної інфраструктури. Зростанню атрактивності міста сприяють численні етнографічні та історичні фестивалі, а окремим аспектом, що впливає на розвиток туристичної галузі в місті, є реконструкції історичних подій, таких як захист міста від нападу турків, середньовічні бої та турніри. Окрім цього, Кам'янець-Подільський є центром українського повітроплавання, а унікальною природною пам'яткою міста є Смотрицький каньйон, який входить до Національного природного парку «Подільські Товтри».

Згідно з архівними джерелами, на початку XIX ст. довкола міста в радіусі 4 км існувало 21 корчма (Рис. 1.) [8]. Станом на сьогодні вони не збереглися, проте це дає підстави для відтворення втрачених будівель з готельною функцією і в подальшому створення окремого туристичного тематичного маршруту по відтвореним автентичних об'єктам представленого дослідження. Окрім цього, в м. Кам'янець-Подільський існував караван-сарай XVII ст., який за своїм назовим плануванням схожий на аналогічні споруди Вірменії, що є додатковим підґрунтям до популяризації туристичної привабливості міста шляхом реконструкції втрачених готельних будівель, що існували на цих землях.

Містечко Дунаївці знаходиться на півдні Хмельницької області, стоїть на лівій притоці Дністра - річці Тернаві. Як і в Жванці, на території Дунаївців знайдено залишки поселень трипільської культури (III тис. до н.е.). Вперше містечко згадується в 1403 році в реєстрі димів (на той час це було село, яке складалось з трьох частин і мало 72 дими). Спочатку Дунаївцями володіло Велике князівство Литовське, а згодом Річ Посполита. З 1577 року Дунаївці належали дружині галицького каштеляна Станіслава Лянцкоронського Ельжбеті (Гербурт), саме за її проханням в 1592 році король Сигізмунд III Ваза надав Дунаївцям статус міста, магдебурзьке право і назвав його Дунайгородом (пол. *Dunajgród*), що сприяло розвитку міської торгівлі.

Місто кілька разів руйнували татари, наприкінці XVII століття (1672–1699) Дунаївці належали Османській імперії, а згодом — Речі Посполитій, після другого поділу Польщі в 1793 році місто відійшло до Російської імперії. Неспокійне життя міста спонукало городян до влаштування в XVII-XVIII ст. підземних ходів.

Можливість включення Дунаївців в туристичний маршрут полегшується наявністю автомобільного сполучення та залізниці.

Для туристичного огляду можна запропонувати два старовинних парки з деревами місцевих порід, три музеї (історико-краєзнавчий музей, музей історії суконної фабрики, музей історії освіти Дунаєвеччини), палац Красінських, який в різні часи належав Потоцьким, Станіславським, Конєцпольським та іншим магнатам.

Рис. 1. Геометричний план губернського м. Кам'янець-Подільського 1842 р. з 21-ю корчмою на передмістях.

Свого часу в Дунаївцях також існував оригінальний за своєю архітектурою заїзд з криволінійним завершенням. Пропонується відтворити його згідно іконографічних джерел, перетворивши на міні-готель з рестораном, і розташувати в історичній частині містечка. Відтворення пропонується проводити з комплексною регенерацією історичної забудови, що збереглася, зокрема, відновленням первісного вигляду палацу Красінських і ландшафтним парком біля нього.

Про існування смт. Нова Ушиця відомо з документів XV ст. Порівняно з

іншими подільськими містечками, Нова Ушиця отримала магдебурзьке право пізніше - у 1703 р. Відомо, що ринкову площу Нової Ушиці, точніше одну з її сторін, формували шість заїздів [6, с. 53].

Шаргород з XVI ст. був крупним торгівельним центром, місто володіло правом складу, відповідно до якого, купці, які слідували з Валахії та Молдови, були зобов'язані зупинятися в Шаргороді та торгувати [4]. Грамота короля Стефана Баторія від 1579 року дозволила гетьману Замойському заснувати на річці Мурафі місто Шаргород та замок в ньому. Містечко одразу заселяють євреї, які і будують синагогу в 1589 р. Наприкінці XVII ст. містечко було важливим фортифікаційним пунктом, яке охороняло край від нападів кримських татар. Містечко перебувало у складі Польщі, протягом II пол. XVII ст. неодноразово руйнувалось в результаті турецько-татарських навал. В 1672 р. турки захопили Шаргород та перейменували Шаргород на «Кучук-Стамбул» (Малий Стамбул). Турецький гніт тривав 27 років. З 1699 р. містечко знову повертається під владу Польщі. З метою закріплення своєї влади на українських землях шляхта будує костьоли, монастирі, тим більше, що поляки мали намір перетворити Шаргород в один із подільських центрів навчання та підготовки єзуїтів.

В наш час місто активно розвивається: 2006 р. започатковано Міжнародний фестиваль сучасного мистецтва «Арт-містечко: Шаргород». Щороку на початку серпня до міста приїздять митці як з України, так і з країн Європи. Під потреби сучасної резиденції митців було переобладнано будівлю колишнього цукрового заводу. 2008 року в Шаргороді було закладено камінь із вмурованим в нього камінцем зі шляху, яким ішов Ісус Христос в Єрусалимі. Так було започатковано будівництво єдиної Хресної дороги в Україні.

До списку пам'яток міста належить городище часів Київської Русі, руїни замку XVI ст., комплекс Миколаївського монастиря XVII-XVIII ст., костел, синагога. В процесі роботи над дослідженням було виявлено, що в Шаргороді існувало декілька заїздів та караван-сарай, тому, як і у попередніх випадках, пропонується відтворити автентичні будівлі з готельною функцією, та урізноманітнити і без того яскраве життя міста [7].

Першу згадку про сучасне селище міського типу в Жмеринському районі Вінницької області - Браїлів - зафіксовано ще в документах XV ст. 1780 року Станіслав Щенсний Потоцький завершує розпочате своїм батьком будівництво костелу з кляштором оо. тринітаріїв. Від XIX ст. Браїлів переходить у власність Петра Юковського, який продав маєток відомому підприємцю Карлу фон Мекку. Дружина останнього захоплювалась творчістю П.Чайковського. Цей факт тісно пов'язав життя містечка Браїлів із життям композитора. Окрім музичного минулого, містечко багате на церкви (Петро-Павлівська церква,

церква Івана Богослова), також на території містечка існує Свято-Троїцький жіночий монастир, костел та синагога. З огляду на музичну специфіку свого минулого, в містечку існує музей Чайковського і родини підприємця фон Мекк. Неподалік Браїлова знаходиться ландшафтний заказник, Скеля Чайковського та Древній парк. Транспортне сполучення здійснюється автодорогами та залізничною станцією «Браїлів».

В рамках даного дослідження було з'ясовано існування принаймні трьох заїздів на території містечка [7].

Аналогічно із сусідніми містечками, Літин також вважався торгівельним [4] та ремісничим осередком Поділля в XVI ст. В XV ст. було затверджено Літинську міру продажу хліба. В містечку було споруджено укріплений замок, тут також існували заїзди.

Керамічні вироби часів трипільської культури та інші античні археологічні знахідки свідчать про давнє заселення території Летичева людьми. Містечко Летичів засновано в II пол. XVI ст., коли Поділлям управляли литовські князі Коріатовичі [1]. За часів правління Коріатовичів у Летичеві було споруджено фортецю задля оборони від татар. Про фортецю стає відомо в джерелах початку XV ст. У 1430 р. в місті функціонував костюл. Магдебурзьке право Летичів отримав в 1466 р. Згідно з Люблінською унією, разом з іншими землями Летичів увійшов до складу Речі Посполитої, в 1672-1699 роках підпав під турецьку владу. Відомо, що в 1838 році в Летичеві існував готель зі своїм власним благодійним комітетом [5]. Через Летичів проходив Чорний шлях - торговельний шлях, яким кримські татари нападали на Західну Україну та Польщу в XVI - XVII ст. [6]. 1606 р. в Летичеві було закладено домініканський монастир з костюлом та Михайлівську церкву.

Виходячи з розташування містечка на торговельному тракті, логічним видається існування заїздів в Летичеві.

Другою за популярністю (після м. Кам'янця-Подільського) є фортеця подільського містечка Меджибіж, розташованого на півночі Хмельницької області. Відомо, що через всю територію Поділля проходив важливий торговельний шлях, який сполучав центральноєвропейські країни з причорномор'ям - Кучманський або Чорний шлях. В Іпатіївському літописі під 1146-1148 рр. міститься перша письмова згадка про містечко, яке мало тісні торговельні зв'язки ще з XII ст. З середини XIII ст. протягом майже ста років Меджибіж перебував у власності татар, а після завоювання литовським князем Ольгердом Поділля у 1362 році місто стало належати спочатку до Луцької землі, а потім до Великого князівства Литовського. 1444 р. Меджибіж було приєднано до Польщі. Про мурований замок стає відомо ще в 1516 р. 1593 року місто отримало Магдебурзьке право, місто перебувало під владою турків в

1672-1699 рр.

Станом на 80-і роки XIX ст. в Меджибожі було близько півсотні осель, церкви, костели, ратуша, кілька заїздів, синагога, аптеки. Це робило містечко одним із найкращих на теренах тогочасного Поділля. З 1793 р. починається нова сторінка історії краю вже під володінням Російської імперії.

Окрім замку, в містечку багато інших видатних пам'яток, серед яких давній (нині не існуючий) дерев'яний католицький костел датований XVI ст., замкова каплиця, Троїцький костел, дзвіниця. Єврейська громада міста була найбільшою в усій Південно-Східній Польщі ще з XVI ст. Саме в Меджибожі похований засновник хасидського руху Баал Шем Тов. Це робить Меджибіж центром паломництва хасидів [5].

Наступним в переліку запропонованих містечок туристичного маршруту є Старокостянтинів, заснований в 1525 році. 1561 року місто було продано князю Костянтину Острозькому, а в 1571 р. було споруджено замок разом з укріпленнями довколо міста, завдяки чому Старокостянтинів було добре укріплене. Це пояснює, чому кримським татарам так і не вдалось взяти Старокостянтинів. Здавна місто було єврейським, адже переважну групу населення становили саме представники цієї національності.

Місто має низку історико-архітектурних пам'яток, серед яких чільне місце займає замок князів Острозьких XVI ст., Оборонна вежа XVI ст., Андріївська церква XIX ст., Костел святого Івана Хрестителя XVIII ст., Замкова церква XVI ст.

В першій чверті XX ст. через Старокостянтинів провели залізницю. До цього функцію транспортних осередків, вузлів виконували заїзди [3]. Відомий факт існування в Старокостянтиніві 163 заїздів станом на середину XIX ст. Неповдалік замку, ринкової площі в центрі міста знаходиться збережений до сьогодні заїзд кінця XVIII ст. по вул. Івана Федорова між будинками № 52/1 та № 52 (Рис. 2.). Саме тому збережений об'єкт дослідження - заїзд - входить в пріоритетний перелік готельних будівель, запропонованих до реконструкції та реставрації. Враховуючи низку культурних пам'яток Старокостянтиніва, гості міста матимуть змогу зупинитися в автентичному класицистичному заїзді XVIII ст. та ознайомитись з пам'ятками.

Місто Хмельницький - кінцевий пункт запропонованого маршруту, включений до переліку історичних міст в якості транспортного пункту (Рис. 3.).

Таким чином, включення відтворених і відреставрованих старовинних корчем та заїздів Західної України сприятиме появі нових туристичних маршрутів і розвитку так званого «регіонального туризму», такого популярного в Польщі і Угорщині.

Рис. 2. м. Старокостянтинів. Збережений заїзд кінця XVIII ст.
Фото автора.

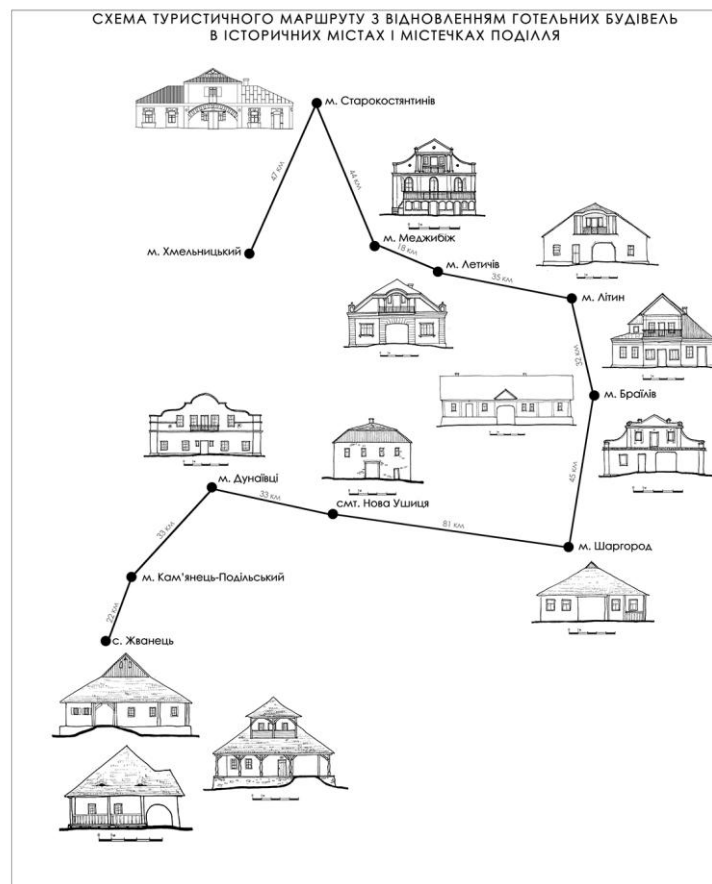

Рис. 3. Схема транспортного маршруту з відновленням готельних будівель в історичних містах та містечках Поділля.

Література

1. Батюшкович П. Н. Подолія. Историческое описание / [Издано при министерство внутренних дел П. Н. Батюшковичъ]. / Батюшкович П. Н. – С-Петербург.: Типографія Высочайшее утвержденного Товарищ. "Обществ. Польза", 1891. – 401 с.
2. Гудченко З. Містечка України. / Гудченко З. // Народна творчість та етнографія: журнал / засн.: АН УРСР, Ін-т мистецтвознав., фольклористики та етнографії. — К.: Наук. думка, 1957-№1, 2006. - С. 51 - 57.
3. Зуць Н. И. Описание города Староконстантинова от начала основания до наших дней (1561-1884). - Староконстантинов, Типо-Литография С. Аренберга (Под упр. И. Шехтмейстера). 1884. - 56 С. 55 - 56
4. Ковальчак Г. І. Економічний розвиток Західно-Українських земель. / Ковальчак Г. І. – Київ: Наукова думка, 1988. – 250 с.
5. Лукин В. М. 100 еврейских местечек Украины: Подолия. Вып.1. / В. М. Лукин, Б. Н. Хаймович. – Х.: Изд. Тарбут Лаам, 1998. – 320 с.
6. Пришляк В. До питання про торговельні комунікації і митні системи українських земель першої половини XVIII століття / Пришляк В. // Записки Наукового товариства імені Шевченка. – Том ССXL. Праці Комісії спеціальних (допоміжних) історичних дисциплін. – Львів, 2000. – С. 376 - 395.
7. Таранушенко С. А. Пам'ятки архітектури Подільської губернії. / Таранушенко С. А. – Х.: Харківський приватний музей міської садиби, 2013. – 436 с.
8. Biblioteka Narodowa. Geometričeskii plan" gubernskago goroda Kamenca s" prinaldžęšimi k" onimu vygonnymi zemlami [...] / podol'skij gubernskij zemleměr" Čajkovskij; umenšal" mladšij pri Gubernskoj Čertěžnoj zemleměr" Šubskij. - 1842. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: polona.pl/item/20224614/0/

Аннотация

Сформулированы предложения по современному приспособлению исторических зданий с гостиничной функцией, разработаны возможные туристические маршруты.

Ключевые слова: туризм, архитектура, исторические гостиничные здания, современное приспособление.

Annotation

Were formulated propositions for modern adaptation of the historical buildings with hotel's function, were elaborated the possible touristic routes.

Key words: tourism, architecture, historical hotel's buildings, modern adaptation.